

נספח 3:

מכתבי איכרים ופועלים - אדר תרנ"ה

א. התכתבות בין שלמה גולדין מרחובות לרב נפתלי הרץ הלוי
- ח' באדר תרנ"ה¹

רחובות ח' אדר התרנ"ה

לכ' [בוד] הרב הגאון הגדול, וכ' [ולי] מוהר"ר נפתלי הרץ לוי שליט"א

אחדשה"ט [אחר דרישת שלומו הטוב] כערכו הרם באהבה וביראת הכבוד!

כפי ששמעתי אומרים בשמו (וגם בדברו אתי זכר אנוכי כי פקפק מעט בזה) שאף אם יתיר בשמיטה חרישה ע"י עכו"ם יהי' [ה] רק בגפנים, ולא בשקדים? והנה אם כי עוד לי לדבר בזה עם כבודו, ועוד חזון למועד כאשר נתראה אי"ה פנים, אבל יש את נפשי לעשות בזה עצה אחרת, ונכונה היא בעיני למאוד. וזה היא, למסור האדמה למזרע אבטיח בתוך השקדים לערביים ולקבל בהבלעה מחיר האדמה לשתי שנים. באופן שאנחנו נדבר אתם מפורש שכל הכסף הוא רק בעד שנה זו ולא יותר. ואח"כ לשנה הבא כאשר ילך הערבי לחרוש, נתן מחאה ע"ז [על זה] ע"י הרשות - כאשר היתר רבינו שנה זו אדמת הזריעה - והנה אם כי לפי דעתי אין מה לפקפק בזה כלל, בכ"ז [בכל זאת] אין חפצי לעשות בזה דבר מבלי שאול מתחילה את פי כת"ר [כבוד תורתו] ודברי' [ו] יהי' [ו] לי לעינים. ובאשר הענין נחוץ לידע תיכף כי רק שבוע זו יאותו לקבל הערביים למזרע אבטיח, ואח"כ יעבור המועד, בכך הנני שלוח [שולח] את מכתבי זה ע"י שליח מיוחד לכת"ר וכ' [בוד] ישיב לי ע"י [על ידו] תשובה ברורה כדת מה לעשות בזה, ובזה הנני מכבדו כערכו הרם

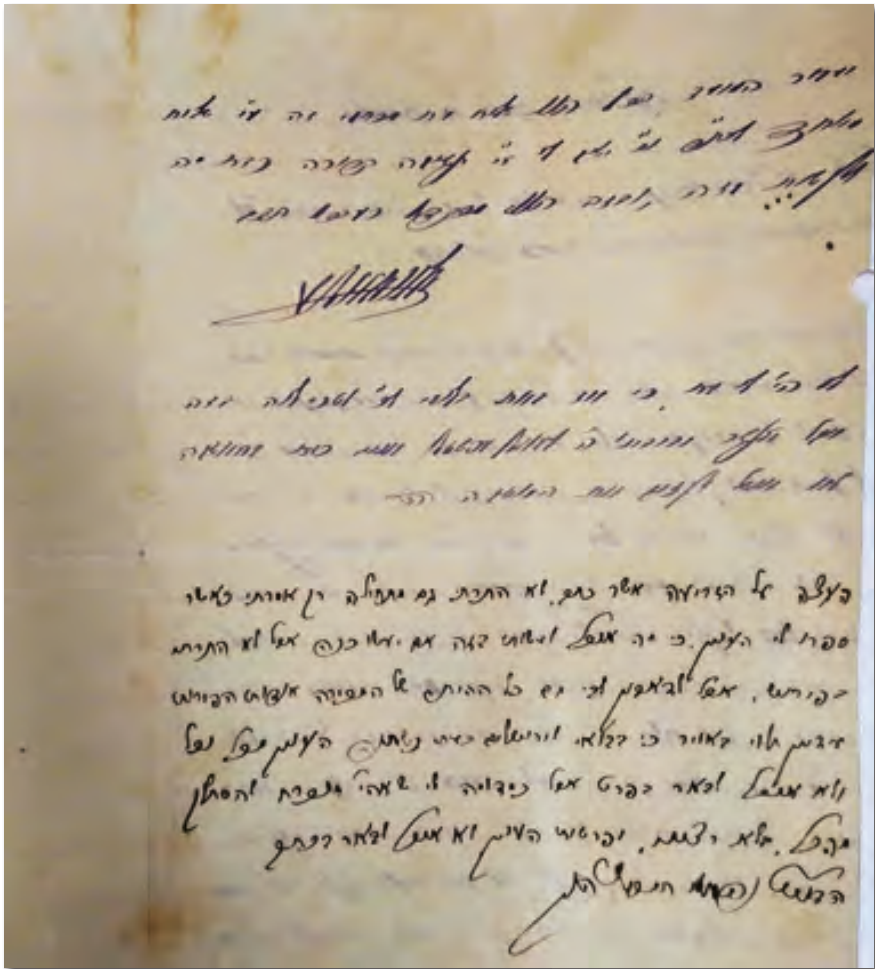
שלמה גאלדין

לו הי' [ה] לי עת, כי אז באתי בעצמי לכ' [בוד] לטכס עצה בזה אבל מאשר ידידינו ה' [אדון] לעווין עפשטין אינו כעת בהמושבה לא אוכל לעזוב את המושבה הנ"ל

העצה על הזריעה אשר כתב, לא התרתי גם מתחילה רק אמרתי כאשר ספרו לי הענין, כי מה אוכל לעשות בזה אם יעשו ככה אבל לא התרתי בפירוש, אבל לדאבון לבי גם כל ההיתר של המכירה אודות הפירות עדיין תלוי באויר כי בבואי לירושלים כעת נשתנה הענין מכל וכל ולא אוכל לבאר בפרט אבל כמדומה לי שאהי' [ה]

1. את"ר, מיכל 1, מסמך 289. תשובת הרב הלוי נכתבה בשולי מכתב השאלה עצמו. שלמה גולדין (תר"כ-תרפ"ג, 1860-1922) בר אוריין, יליד בריסק, עלה ארצה בשנת תר"ן (1890) והתיישב תחילה ביפו. היה מהראשונים שקנו שטח באדמות רחובות והתיישבו בה. מונה ביזמת ר' יחיאל מיכל פינס לניהול ענייני רחובות, עד שימונה מנהל קבוע, ואחר כך שימש כגזבר אגודת 'מנוחה ונחלה', חבר ועד המושבה ובעל כרם גדול (ראו לוי-אפשטיין, זכרונותי, עמ' 138-140; סמילנסקי, רחבות, עמ' 17; עבר-הדני, אגודת הכורמים, עמ' 186).

מוכרח להסתלק מהכל, בלא רצוני, ופרטות הענין לא אוכל לבאר בכתב הדוש"ט [הדורש שלומו וטובתו] נפתלי הירץ הלוי

סוף מכתבו של שלמה גולדין ותשובת הרב נפתלי הרץ הלוי באדיבות הארכיון לתולדות רחובות

ב. מכתב מאת פועלים ממושבות יהודה לרב שמואל סלנט - ט"ז באדר

תרנ"ה²

בעז"ה

יום ג' ט"ז לחודש אדר שנת תרנ"ה לפ"ק

לכבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה, עמוד התורה, רכבה"ג ק"ת [ראש כל בני הגולה כבוד קדושת תפארתו] מורינו ורבינו הרב שמואל סאלאנט הי"ו

אנחנו הפועלים העובדים במושבות אחינו בארצנו הקדושה באים לתאר לפני הדר"ג [הדרת גאון] את מצבינו, הנשען אך ורק על יגיעי כפינו בעובדינו עבודת שדה וכרם ומזה פרנסת בני ביתנו וזאת הנה העבודות אשר מהם לחמינו יוצא לחם לפי הטף, היינו: בקיעה (פיאשוינג), חרישה, זמירה, קצירה, הרכבה ובצירה. והנה עתה קרבה שנת השבע שנת השמטה ועל כ' [בוד] מעלת הוד תורתו עיני כל ישראל נשואות לאלפי נפשות העובדים אשר חייהם תלויים להם מנגד. אם חלילה תאמצו עמק הדין לאסור אף אחת מהעבודות הנזכרות אז נכונים אנחנו נשינו וטפינו לגוע מרעב

ובכן באנו להתנפל לפני הדרת גאוןנו כי בעיונכם ע"ד [על דבר] השמטה יטיבו נא לצרף לכוחה דהיתרא מצב אלף נפשות מהעובדים אשר זה פיקוח נפשות ממש יען כי כל מזונותינו רק מהעבודה בשדה ובכרם ובלעדי עבודה הזאת אין לנו מה לעשות כי אין עבודה אחרת בארץ ישראל. ומה נאכל בשנה השביעית. והי' [ה] בשבתכם על מדין לעיין בהלכתה רבתא זו יהיו נא לנגד עיניכם אלפי הנפשות האלו, ובטחונינו שכבוד הדרת גאוןנו יתאמץ לעשות ככל האפשר בדבר הנגוע [הנוגע] לפיקוח נפשות

אנחנו חותמים ברגשי הכבוד ומשתחוים לפני הדר"ג [הדרת גאוןנו] בשם כל הפועלים

נאום אפרים צבי ב"ר יוסף שלמה חרל"פ³ נאום עזרא ב"ר יהושע פארער⁴
נאום גרשון ב"ר אברהם יצחק לעווין⁵ נאום יעקב פארער⁶

2. המסמך היה מצוי בארכיונו של הרב שמואל סלנט, ונמכר במכירה פומבית (ראו קטלוג בית המכירות קסטנבאום, מכירה 61 (2014), פריט 270), ומצוי היום בידיים פרטיות.

3. אפרים צבי חרל"פ (תר"ח-תש"ט, 1858-1949), עלה ארצה בחנוכה תר"ן ועבד תחילה כסתת. בשנת בתרנ"א עבר לרחובות, ועבד בחקלאות וכממונה על הפועלים מטעם אגודת 'מנוחה ונחלה' (תדהר, חלוצי הישוב, א, ערך אפרים צבי חרל"פ, עמ' 96-97).

4. עזרא פורר מרחובות, יליד בריסק (תרמ"א-תש"א, 1881-1940). בשנת תרנ"ג (1893) עלה עם אחיו יעקב לארץ, ויחד נטעו כרם בנחלה שאביהם, יהושע, קנה ברחובות.

5. גרשון לוין (תרכ"ח-תרצ"ט, 1868-1939) נולד בוולוז'ין. למד בישיבות וולוז'ין ובריסק. בשנת התר"ן (1890), עלה לארץ והיה לפועל חקלאי ברחובות ובהמשך לכורם ולאיכר. לראשון לציון הגיע בשנת התרנ"ג (1893), וכאן החל לעבוד ביקב כפועל.

6. יליד בריסק (תרל"ד-תש"ז, 1874-1947), אחיו של יהושע פורר, ראו לעיל הע' 4.

נאום פינחס בן יעקב זאב אשעראווי ⁷	נאום: מרדכי בהרב ר' יוסף [האנגרידינסקי?]
נאום גדליהו פליישמאהן ⁹	נאום: שמעון ב"ר סענדיר וויינבוים ⁸
נאום נאום יצחק אדלער	נאום ישראל ב"ר מיכל סאכאראווי ¹⁰
נאום אליהו בהרמ"א גלעזער ¹²	נאום אלימלך איזראעליט ¹¹
נאום שניאור זלמן שאוויץ ¹³	נאום אליהו זאב ב"ר אלימלך איזראעליט
נאום דוב בער שאוויץ ¹⁴	נאום מענדל ב"ר אלימלך איזראעליט
נאום זאב וואלף שאוויץ	נאום יצחק זאב אלטשולער מרחובות ¹⁵

7. יליד רוסיה (תרס"ז-תרס"ז, 1855-1907), עלה ארצה עם אשתו ושני בנים בשנת תר"ן (1890), במסגרת עליית משפחות חסידי חב"ד. הגיעו לרחובות עם ראשוני המתיישבים, ועבד בה כפועל ראו שמו ברשימת מקבלי 'התמיכות לפועלים עובדי אדמה' בחשבון ועד החברה, ב (תרנ"ו), עמ' 46.
8. עלה ארצה בשנת תרנ"א והתיישב בוואדי חנין (ראו גרא, אדמה, עמ' 199).
9. היה קצב, וככל הנראה, עבד באותה העת כפועל. עלה עם אשתו ובנם ארצה בשנת תרנ"ה (1895).
10. ישראל סחרוב (תרל"ג-תרע"ח, 1873-1917). עלה ארצה בגיל 17 ועבד כפועל ברחובות. ראו שמו ברשימת מקבלי 'התמיכות לפועלים עובדי אדמה', בחשבון ועד החברה, ב (תרנ"ו), עמ' 46.
11. תר"א-תרצ"ט (1851-1939). יליד נובהרדוק, בר אוריין. עלה ארצה עם משפחתו. עבד ברחובות כפועל וכנגר ואחר כך היה מייסדי קסטינה (ראו טולדנו, עליית תר"ן-תרנ"א, עמ' 210; גלעדי, באר-טוביה, עמ' 109, הע' 23. ראו חתימתו על שטר המכירה ברחובות להלן נספח ג-5).
12. אליהו גלזר יליד ליטא (תר"ל-תרכ"ט, 1870-1969). עלה ארצה עם אשתו בשנת תרנ"א, התגורר תחילה בירושלים ואחר כך עבד פועל ברחובות ותחילה התגורר ברמלה. ראו שמו ברשימת מקבלי 'התמיכות לפועלים עובדי אדמה' בחשבון ועד החברה, ב (תרנ"ו), עמ' 46.
13. יליד תר"ג (1853) עלה עם משפחתו ארצה ועבד כפועל. התיישב אחר כך בקסטינה (טולדנו, עליית תר"ן-תרנ"א, עמ' 221; חשבון ועד החברה, ג (תרנ"ט), עמ' 150).
14. בנו של שניאור זלמן שאוויץ.
15. תרכ"ו-תרצ"ד (1866-1934). יליד רוסיה הלבנה, עלה ארצה עם אשתו ובנו התינוק. עבד כפועל ברחובות לימים מונה כמנהל אגודת מנוחה ונחלה (תדהר, חלוצי הישוב, י, ערך יצחק זאב אלטשולר, עמ' 3586-3587). ראו שמו ברשימת מקבלי 'התמיכות לפועלים עובדי אדמה', הועד האודסאי, תרנ"ז, עמ' 46.

ג. מכתב מאת האיכרים הבלתי נתמכים בפתח תקווה לרב סלנט - כ"ד אדר תרנ"ה¹⁶

פתח תקווה יום ד' כ"ד אדר תרנ"ה

לכבוד אדמו"ר היושבים על מדין בתוככי ירושלים עה"ק תובכ"א

בשבתכם היום לשפוט מישרים על דבר שנת השמטה הבע"ל, הננו מרהיבים עוז בנפשינו לבוא לפני הדרת גאונכם הרמה, ולהזכירכם עד כמה גדול ונכבד הדבר הזה אשר נתנה תורתנו הקדושה בידכם לשפוט עליו מישרים. הן אמת כי מצדינו מוכנים ומזומנים אנחנו לקבל עלינו את הדין ככל אשר יצא מפיהם הקדוש אם לשבט אם לחסד, כי אחת דברה תוה"ק לא תסורו וגו' ימין ושמאל. ואנחנו הח"מ [החתומים מטה] בהיותנו נאמנים עם השי"ת [ה' יתברך] ועם תוה"ק [תורתנו הקדושה] אין לנו רשות להרהר אחרי מעשה ב"ד כלל וכלל, ומאן דיהיב חיי יהיב מזוני. אבל עליכם גאונינו היקרים לדעת כי בשאלה הגדולה הזאת תלויים חיי מאות משפחות מבנ"י [מבני ישראל]. עליכם לדעת כי במושבתינו פתח תקווה המחזקת בקרבה כמאה וחמשים משפחות, רק העשרים ושמונה קולוניסטים יש להם זכות תמיכה מהנדיב הי"ו, אבל יתר התושבים אשר לכלם אדמה או עבודה בשדה ובכרם אין להם שום זכות על הנדיב. בלא ספק, הגיעה לאזניכם השמועה הרעה כי האדון שיד הי"ו בהיותו פה לפני ימים מספר צוה לפטור את כל העובדים היהודים, בלעדי השמונה ועשרים קולונסטים מכל עבודה בנחלת הנדיב פה ולרגלי איסור העבודה בכל שנת השמיטה נכונים אנשים כאלה לגוע ברעב ובצמא אם לא יעמוד להם חלילה רוח והצלה ממקום אחר. זאת מצאנו את נפשינו מחויבים להודיע להדרת גאונכם הרמה שבשאלה הגדולה הזאת אשר תשבו לשפוט עליה משרים ממש חיי נפשות רבות של כמה וכמה משפחות בישראל תלויים בה, ואתם בלא ספק תשפטו ככל אשר תורה אתכם תוה"ק, וה' יהי עמכם כמו שנא' [מר] אלקים נצב וגו'

נאום מנשה ווינקלער	ונאום משה מאקלעוו	ונאום יצחק ב"ר יוסף כץ
ונאום אברהם יאנאווסקי	ליב שמולעוויץ	ונאום אברהם ווינקלער
ונאום משה שמואל קרעצמר	ונאום יוסף נחום גאלדשטיין	ונאום ישראל וויסאקער
ונאום מרדכי שמולעוויץ	ונאום משה מארקעלס	ונאום נחמן ב"ר ארי' ליב [גרועז]
ונאום בנימין חאדארוו	ונאום משה גיסין	ונאום דוד שווארצענבערג
ונאום אליהו גינזבערג	ונאום יוסף [קרסל]	ונאום דובער לעוויין
ונאום אבא לאמפארט	ונאום חיים קאסאוויסקי	ונאום שלום הכהן
ונאום קאפיל קצב	ונאום עקיבא יאקאבזאן	ונאום משה חאדראוו
ונאום יעקב גאלדבארג	ונאום נפתלי פייטאפאוויץ	ונאום יצחק טורקענץ
ונאום אברהם פעלדמאן	ונאום שמואל יוסף גינזבערג	ונאום חיים צבי צייטליין

16. המסמך היה מצוי בארכיונו של הרב שמואל סלנט ונמכר במכירה פומבית (ראו קטלוג בית המכירות קסטנבאום, מכירה 61 (2014), פריט 270), ומצוי היום בידיים פרטיות.

